

Sälen – Fiskarens fiende?

Ebba Willerström

Populärvetenskaplig sammanfattning av Självständigt arbete i biologi 2009

Institutionen för biologisk grundutbildning, Uppsala universitet

Sälar har i alla tider utgjort en konflikt med fiskare eftersom de konkurrerar med fiskarna om fiskbestånden. Sälarna förstör ofta fiskenäten i samband med att de vittjar dem men också genom att själva fastna i dem. År 2004 beräknades sälrelaterade skador kosta fiskeindustrin ungefär 50 miljoner kronor. Det sammanlagda försäljningsvärdet för Sveriges totala fångst under samma år uppgick till 630 miljoner kronor. De senaste 25 åren har fångsterna i Östersjön av de viktigaste kommersiella arterna utgjort ca en procent av världens totala fångster av dessa arter, detta i ett ekosystem som utgör endast en promille av världens hav. Med tanke på att allt mer fisk fiskas upp och fiskbestånden utarmas allt mer så är det inte konstigt att en alltmer inflammerad konflikt har uppstått mellan de parter som utnyttjar dessa resurser. Sälar drunknar i näten, det finns mindre tillgänglig föda på grund av utfiskning och de störs av fiskebåtars ljud och aktiviteter. I Sverige är det gråsälen som orsakar merparten av sälskadorna. Vad är det då i sälarnas biologi och levnadsätt som orsakar denna stora konflikt och vad kan göras för att lösa den?

Studier har kommit fram till att upp emot 60 % av fångsten kan gå förlorad ifall att en fiskeplats skulle få besök av säl. Problemen är som värst i det kustnära fisket där man använder passiva fiskemetoder, så som laxfällor och nät för strömming. Fiskemetoder som trålningsfiske är inte alls påverkade av sälar i lika stor utsträckning.

Gråsälens biologi

Idag finns det bestånd av gråsäl på tre platser i världen: i nordvästra och nordöstra Atlanten, samt i Östersjön.

Gråsäl lever i kustnära miljöer. Samlingsplatserna är ofta ställen påverkade av tidvatten och allt från flera hundra till bara några få individer samlas. Honan föder sin enda unge på land eller is och stannar där under de två till tre veckorna hon på egen hand tar hand om ungen.

Gråsäl kan bli gamla, hanar kan bli upp till 30 år och honor över 40 år. Hanarna är betydligt större än honorna och kan väga mellan 170-310 kg medan honorna väger mellan 86-105 kg.

Gråsäl lever i kustnära

Sälar är generalister och äter det bytesdjur som för tillfället finns tillgängligt. De äter främst små fiskar eftersom de gärna sväljer dem hela, men även större byten tas. I Sverige består den huvudsakliga födan av strömming men även torsk och lax betyder mycket med hänsyn till den biomassa de utgör av dieten.

Sälar kan förflytta sig långa distanser på relativt kort tid och detta gör att en sälpopulation kan påverka stora områden och många fiskare.

Skydds jakt – en möjlig lösning?

Det tycks som om förlorade fångster och skadade fiskeredskap främst orsakas av vissa problemindivider, och då främst stora hanar. I dagsläget är det beviljat skydds jakt på ca 200 gråsäl om året och en lösning som kan tyckas enkel är att skjuta dessa problemindivider. Men att träffa sälen med ett dödande skott är en svår uppgift när djuret befinner sig i vatten och att försöka är i dagsläget olagligt, endast djur på land får skjutas. När djuren är samlade på land är det dock svårt att veta vilka av individerna det är om har fått smak på lättfångad fisk i nät och således skjuts i dagsläget inte rätt djur. Därför är det viktigt att utveckla nya

metoder för att känna igen dessa problemindivider så att man kan avlägsna dem från hårt drabbade områden. Skulle detta lyckas finns det en chans till att problemen minskar drastiskt.

Fiskeredskap – en källa för mat men också förknippad med livsfara

Sälar använder sig av fiskeredskap på flera olika sätt för att få tag på föda; de simmar in i de kammare där fisken är fångad, de gör hål i näten för att komma åt fisken på insidan och de plockar ur de fångade fiskarna ur oskyddade nät. De använder även nät som hjälpmedel när det själva jagar. Då jagar de fisken mot näten där fisken trasslar in sig och sedan är det bara för sälen att lugnt plocka ur fisken ur nätet, något som förutom förlorad fångst också resulterar i skador på näten.

Risken för sälar att fastna i fiskeredskap är störst i nät som ligger nära botten eftersom sälarna färdas längs med botten när de förflyttar sig. Döden i fiskeredskap är inget hot mot själva sälbeståndet men en tragedi och onödigt lidande för den individuella sälen. Därför är det inte bara av vikt att utveckla redskap där sälarna inte kan komma åt fångsterna och som förhindrar sälar från att fastna och drunkna. Dessa nya fiskemetoder skulle även gynna vårt andra marina däggdjur tumlaren, vars bestånd faktiskt är hotat på grund av att de drunknar i fiskeredskap.

Det finns svårigheter med att utforma effektiva sälsäkra fiskeredskap. Mycket har provats men sälarna är intelligenta djur som lär och anpassar sig snabbt. De metoder som har visats sig vara mest effektiva är de som skrämmar sälarna med obehagliga ljud. Användande av starkare material och annorlunda utföranden är också beprövade metoder som har en viss effekt. Nya laxfällor tros vara räddningen för laxfisket i norr, dessa har större maskor som släpper igenom fisk som är jagad av säl och därför kan de undkomma och näten förblir orörda. Dessa verkar inte heller påverka fångsten negativt.

Kommer ett ökande sälbestånd äta upp all fisk?

Sälar äter i egentlig mening inte särskilt mycket torsk men anses kunna hämma återhämtningen av populationer som det tidigare gått mycket dåligt för. Trots den låga andelen torsk i sälarnas diet så finns det farhågor om att en växande sälstam i framtiden kommer att påverka Östersjötorsken så pass mycket att det kommer att bli en märkbar minskning av den del som fiskeindustrin kommer att kunna exploatera. Denna konsekvens skulle eventuellt gå att undvika med annorlunda, mer effektiva och selektiva, fiskemetoder.

Redan idag är problem med sälar verkligen påtagligt för torskfisket i södra Sverige, men då gäller det vittjning av nät. Utanför Öland kan fångstförlusterna uppgå till över 70 %, men nya metoder håller på att utvecklas för att komma runt dessa problem.

Laxfisket i norra Östersjön är den verksamhet som är hårdast drabbat av säl som stjälar deras fångst och förstör deras nät. Sälar patrullerar även älvmyrningar för att få sig en munsbit på de migrerande laxbestånden och oro finns för att laxbestånden är negativt påverkade av detta.

Strömmingsfiske sker längs med hela Sveriges ostkust och är även det hårt drabbat av sälskador. En orsak till att just strömmingsfisket är känsligt är att det finns få alternativa fångstmetoder. Användandet av passiva redskap som till exempel fällor skulle kunna vara ett alternativ då sälar lättare kan hindras från att komma åt fångsten i dessa.

Slutsatser

En kraftig ökning av säl behöver inte nödvändigtvis utarma fiskbestånden, men korrekta handlingsplaner där fiske, säl och övergödning behandlas tillsammans är nödvändiga. Problemen mellan fiskeindustrin och sälarna kan slutligen sägas bero på att sälarna vittjar fiskenät och då samtidigt skadar dem. Än så länge påverkar inte sälarna fiskpopulationerna så mycket att de kan sägas konkurrera med fiskeverksamheten. Dock så är det troligt att fiskeindustrin påverkar sälarnas födotillgång genom sin verksamhet.

En art som har funnits naturligt i Sveriges fauna i hundratals år har självklart rätten att få finnas i ett livskraftigt bestånd, men likaså har människor utnyttjat havets resurser sedan hundratals år och har också rätten att på ett uthålligt sätt få fortsätta att göra det. Förr i tiden klarade fiskare av ett mer än tredubbelt så stort sälbestånd i Östersjön, detta mycket på grund av en lönsam säljakt. Då fick man skjuta säl för dess kött, päls och olja, men även sälarna som ertappades vid fiskenät dödades. Det är möjligt att man på detta sätt lyckades avlägsna problemindivider dessutom det kan ha fått yrkesfiskarna att känna att de gjorde något konkret för att motverka problemen. Idag har fiskare små möjligheter att göra något åt problemen själva vilket kan leda till att de känner frustration och maktlöshet.

Slutligen är det viktigt att man inte glömmer bort att fisket säkert påverkar sälarna mer än vice versa. Sälarna får sina födotillgångar förminskade på grund av fiske och de dödas av redskapen, fisket går ju trots allt bara förlorat om en del av sin inkomst.

Mer information

Fjälling, A. 2006. The conflict between grey seals (*Halichoerus grypus*) and the Baltic coastal fisheries – new methods for the assessment and reduction of catch losses and gear damage. Doktorsavhandling 1006. Linköping universitet.

Westerberg, H. 2006. Däggdjur. www-dokument 2006-12-18.

<http://www.fiskeriverket.se/sidorutanformenyn/sokresultat.4.70e0ced410e4101406780002251.html?query=s%C3%A4l&rawQuery=s%C3%A4l&submit=S%C3%B6k>. Hämtad 2008-12-04.

Willerström, E. 2009. Konflikten mellan gråsäl (*Halichoerus grypus*), knubbsäl (*Phoca vitulina*) och fiskenäring – en översikt av skillnader mellan sälarterna, biologiska orsaker samt potentiella lösningar. Kandidatuppsats 15 hp. Uppsala universitet.

Gråsälens historia

Förr i tiden var sälarna en viktig inkomstkälla i form av kött, skinn och olja och säljakten inbringade mer än de kostnader sälarna orsakade fisket. I början av 1900-talet minskade sälarnas betydelse för fiskarna och de började

En gråsäl vilar ut.

skjutas av för att inte orsaka så stora ekonomiska förluster. Sälpopulationen i Östersjön reducerades med ca 80 % på grund av avskjutningen men också på grund av miljögifter, som PCB och DDT, som påverkade sälarnas överlevnad och reproduktion. På 1970-talet var Östersjöns gråsälpopulation nere på bara några tusen individer och arten fredades. Idag har populationen återhämtat sig och år 2008 beräknades populationen vara uppe i 22 300 individer.